

Dariusz WÓJCIK*
Krzysztof KRZYŻANOWSKI*

KOPALNIA „WAGS MIT GOTT” (ŚMIAŁO Z BOGIEM)

Artykuł przedstawia historię dawnej kopalni „Wags mit Gott” w rejonie Boguszowa-Gorców. Opisano historię kopalni oraz zaprezentowano źródła kartograficzne dotyczące tego obiektu, w szczególności mapy górnicze. W dalszej części opisano współczesne pozostałości po tej kopalni.

1. Wstęp

Tradycje górnicze terenów dzisiejszego miasta Boguszowa-Gorce sięgają średniowiecza. Dotyczą one poszukiwań rud srebra, występujących w kilku żyłach, rozciągających się w dużej mierze pod śródmieściem właściwego Boguszowa. Kopalnia „*Wags mit Gott*”, której nazwa po raz pierwszy pojawia się w dokumentach dopiero w 1706 roku [8], odegrała niezwykle istotną rolę w rozwoju tej miejscowości. Sama

Rys. 1. Dawny herb Boguszowa

Fig. 1. A former Boguszów coat of arms

---

* Niezależni dziennikarze i eksploratorzy, współpracownicy miesięcznika SUDETY, ul. Kościuszki 51a, 50-011 Wrocław oraz miesięcznika ODKRYWCA, ul. Kaszubska 4, 50-214 Wrocław, kontakt: mediator.wroclaw@wp.pl

niemiecka nazwa Boguszowa – *Gottesberg* zawiera człon „-berg” który oznacza górę, czyli kopalnię i jest charakterystyczny dla kilku miast górniczych powstałych w tym czasie (przełom XV i XVI wieku) na Dolnym Śląsku (np. *Silberberg*, *Kupferberg*) [2]. Jako, że główny szyb kopalni „*Wags mit Gott*” znajdował się na boguszowskim rynku, można sądzić, że istnienie właśnie tej kopalni było przyczynkiem do nadania praw miejskich dla Boguszowa w 1499 roku [9] (rys. 1). Była to więc najstarsza, najwydajniejsza i najbardziej charakterystyczna kopalnia srebra dla tego miasta.

2. Lokalizacja kopalni

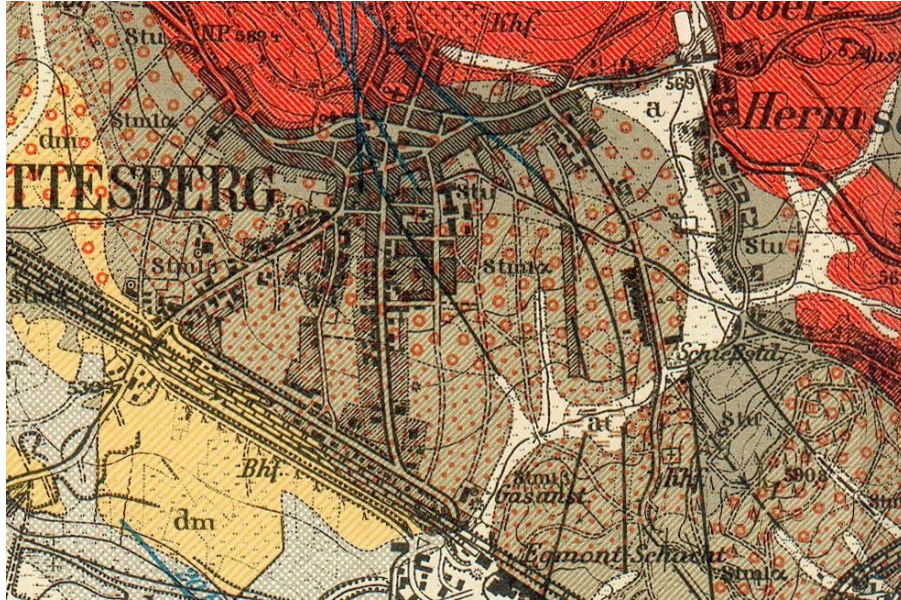
Kopalnia „*Wags mit Gott*” (rys. 2) eksploatowała złożone żyły barytowo-siarczkowe pod centrum dzisiejszego osiedla, a przed 1973 – miasta Boguszów. Żyły te wykazywały bieg NNW–SSE i strome upady (rys. 3). Prace górnicze prowadzono głównie w żyłce *Gottlob* (*Silberblick*, C), ale także w żyłce *Egmont* (*Barbara*, B). W pierwszym etapie obszar górniczy stanowił prostokąt o wymiarach ok. 300 na 80 metrów [8]. Później zaczęto drążyć jeszcze dwie sztolnie: „*Lässigerstolle*” („Lesieniecka”), której nazwa wywodzi się od wioski *Lässig* (Lesieniec), na terenie której znajdował się jej wlot oraz „*Reichensteinerstolle*” („Złotostocka”).

Jak już wspomniano, główny szyb znajdował się w zachodniej części rynku, zgodnie z mapą z 1773 roku (ryc. 4), na poziomie +595 m n.p.m. Wylot sztolni „*Lässigerstolle*” znajdował się na poziomie +539 m, w prostej linii odległość od szybu (azymut 235°) wynosiła ok. 570 metrów. Otwór wejściowy sztolni „*Reichensteinerstolle*” założono na poziomie +528 m, w prostej linii odległość od szybu (azymut 175°) wynosiła ok. 975 metrów.

Rys. 2. Fragment mapy OBB 723 autorstwa Fr. Holschego z 1777 r. [6]

Fig. 2. Excerpt from the OBB 723 map by Fr. Holsche, dated 1777 [6]

Rys. 3. Fragment mapy geologicznej rejonu Boguszowa [11]

Fig. 3. Excerpt from a geological map of Boguszów [11]

Rys. 4 . Fragment mapy z 1773 r. z widocznym wlotem szybu na rynku [5]

Fig. 4. Part of a map from 1773 with the shaft inlet in the town centre [5]

3. Historia

Początki historii górnictwa rud srebra w Boguszowie nierozzerwalnie wiążą się z opisywaną kopalnią „*Wags mit Gott*”. Wynika to z faktu, że najwcześniejsze prace górnicze w rejonie Boguszowa prowadzone były w dzisiejszym centrum miasta i tam też założono szyb kopalni [7]. Pierwsze wzmianki o górnictwie srebra, jeszcze na terenie dawnej wsi, dotyczą XIV w., a udokumentowane przekazy pochodzą z przełomu XV i XVI wieku [3]. Pierwszą istotną datą jest rok 1529, kiedy powstała kopalnia „*Wags mit Gott*” [1], kolejna – to rok 1530, w którym gwarectwo o tej samej nazwie rozpoczęło głębianie szybu na rynku [10]. Początek drażenia sztolni „*Lässigerstolle*” miał miejsce przed 1564 r., prace przy sztolni głębokiej „*Reichensteinerstolle*” były prowadzone także od pierwszej połowy XVI w. [8]. Prawdziwy rozkwit górnictwa to lata 30. i 50. XVI w., w którym to okresie Kamiera Śląska umiejscowiła w Boguszowie Królewski Urząd Górniczy [3]. W tym czasie działały jeszcze gwarectwa „*Segen Gottes*”, „*Geisler Zeche*”, „*Morgenstern*” i „*Löbenthal*”. Jak to zazwyczaj bywa z miastami górniczymi, po latach rozkwitu przychodziły lata upadku. Pierwszy przełom miał miejsce w roku 1554, kiedy to spłonęło całe miasto [7]. Kolejna informacja pochodzi z 1589 roku, kiedy to w całym Boguszowie pracować miał jeden górnik [10]. Prawdziwy upadek miasta, i co za tym idzie górnictwa, nastąpił w okresie wojny trzydziestoletniej, kiedy miasto zostało spalone, a mieszkańcy zdziesiątkowani.

Po latach niepowodzeń, w drugiej połowie XVII wieku podjęto próby wznowienia eksploatacji rud srebra, jednakże nie zachowały się informacje czy dotyczyło to także kopalni „*Wags mit Gott*”. Kolejne wzmianki o pracach w tej kopalni dotyczą roku 1700, gdy ponownie uruchomiono sztolnię „*Reichensteinerstolle*” [10]. Po zachęcających odkryciach w latach 1712–1714, kiedy to znaleziono bogatą żyłę [7], już w 1726 przerwano prace w kopalni [10]. Na krótko działalność górniczą wznowiono ponownie w latach 1744, 1754 i 1755 [4, 7]. W roku 1770 wszelkie prace wstrzymano [3]. Ostatnią próbę wznowienia prac górniczych w zakresie poszukiwania rud srebra podjął G. Kramsta w 1856 roku [3], ale już pod nową nazwą „*Egmont*”. Opierała się ona na dawnych wyrobiskach kopalni „*Wags mit Gott*” i „*Morgenstern*”. Założono nowy szyb „*Ludwig*”, który znajdował się blisko centrum miasta, kilka przecznic od rynku oraz udrożniono sztolnię „*Lässigerstolle*”. Przedsięwzięcie to okazało się nietrafione i już w 1865 roku roboty wstrzymano [3]. Od tego czasu górnictwo w Boguszowie będzie związane wyłącznie z wydobyciem barytu i węgla kamiennego.

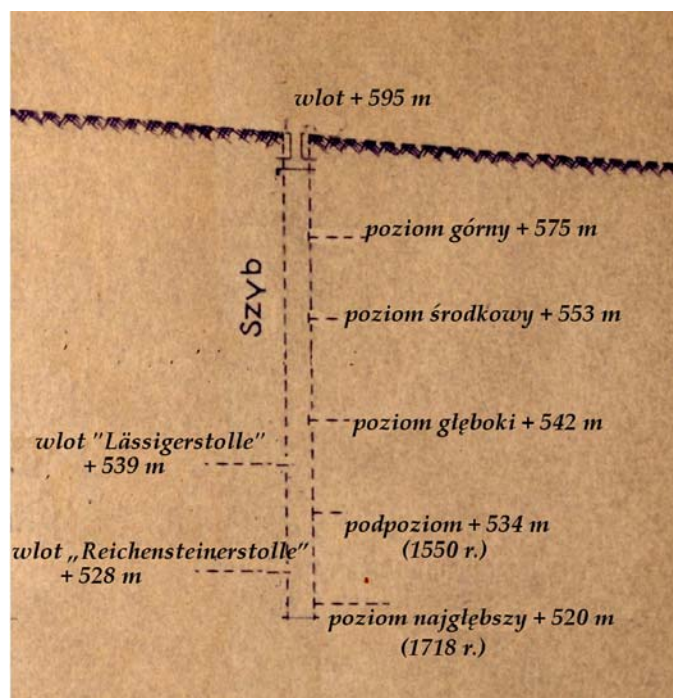
4. Przebieg wyrobisk

Model opisywanej kopalni należy określić jako strukturę „z wielopunktowym udostępnieniem złoża sposobem kombinowanym szybowo-sztolniowym” [8].

W początkowym okresie funkcjonowania udostępniono złożę jedynie szybem, którego wlot został umiejscowiony na rynku miasta. W połowie XVI wieku jego głębokość wyniosła 55 metrów [8], potem został jeszcze pogłębiony. Założono 5 poziomów wydobywczych. Schemat szybu i poziomów wydobywczych przedstawia rys. 5. Wiadomo, że jeszcze w latach 1711–1712 szyb został przebudowany i użytkowany, ale już w roku 1726, z powodu niedrożności sztolni odwadniających i niewystarczającej wydajności urządzeń odwadniających (skrzyniowe urządzenie wyciągowe [8]), kopalnia została zalana [10].

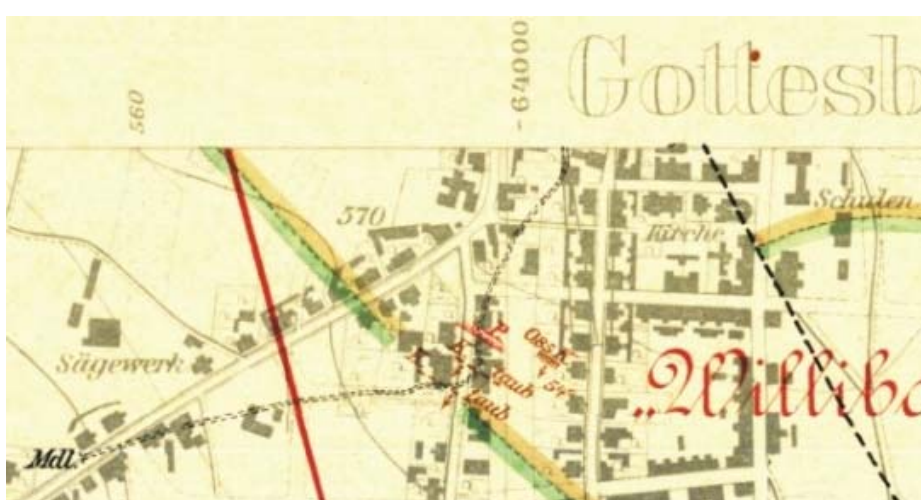
Pierwszą sztolnią, którą zamierzano połączyć się z szybem była sztolnia „Lässigerstolle” [12] zlokalizowana bezpośrednio pod miastem ryc. 6. Wyrobisko to miało zapewnić skuteczne odwodnienie kopalni. Jak już wspomniano, jej wlot był położony na wysokości +539 m npm. Mimo, że według planu z 1773 roku [5] roboty te wykonano, niektórzy autorzy opracowań historycznych poddają w wątpliwość czy sztolnia ta została doprowadzona do opisywanego powyżej szybu [3, 7, 8]. W latach 1706–1711 podejmowano próby przywrócenia i utrzymania drożności tej sztolni, jednak bez zadowalających rezultatów. Długość sztolni wyniosła 450 metrów, przebito do niej niej 4 szyby wentylacyjne [5].

Rys. 5. Schemat głównego szybu kopalni „Wags mit Gott” oraz jej poziomów wydobywczych. Opracowanie własne Autorów

Fig. 5. Plan of the “Wags mit Gott” main shaft and its extracting levels, made by the Authors

Druga ze sztolni związanych z kopalnią „*Wags mit Gott*” nosiła nazwę „*Reichensteinerstolle*” (ryc.7). Jej wlot usytuowany był na poziomie +528 metrów. W roku 1589 długość sztolni wynosiła 450 metrów, natomiast w 1718 osiągnęła 460 metrów [10]. Miała ona służyć jako sztolnia odwadniająca (tzw. głęboka), ale jeszcze przed jej ukończeniem założono poziom +534 m i wydrążono z poziomu sztolni „*Lässigerstolle*” ośmiometrowy szybk [10]. W latach 1754–1770 „*Reichensteinerstolle*” jeszcze dwukrotnie była przedłużana o 28 i 15 metrów, wydrążono też czwarty szyb wentylacyjny [10]. Pomimo dwóch stuleci prac, nie udało się osiągnąć celu i połączyć tej sztolni z głównym szybem (rys. 7).

Rys. 6 Przebieg sztolni „*Lässigerstolle*” z wylotem („*Mdl.*”) w lewym dolnym rogu [12]

Fig. 6. Plan of „*Lässigerstolle*” adit with the entrance to the adit („*Mdl.*”) in the left, down corner [12]

W tym miejscu należy jeszcze wspomnieć o kopalni „*Egmont*”, która w dużej mierze prowadziła swoją działalność na dawnych zrobach kopalni „*Wags mit Gott*”. Jak już wspominaliśmy funkcjonowała ona w latach 1854–1865. W tym czasie udrożniono i przebudowano „*Lässigerstolle*”, świetlik nr 4 oraz wydrążono szyb „*Ludwig*” o głębokości 132 m. (rys. 8). Założono poziomy wydobywcze: +542 m, +500 m i +448 m oraz międzypoziomy: +528 m, +534 m, +507 m, +470 m [2].

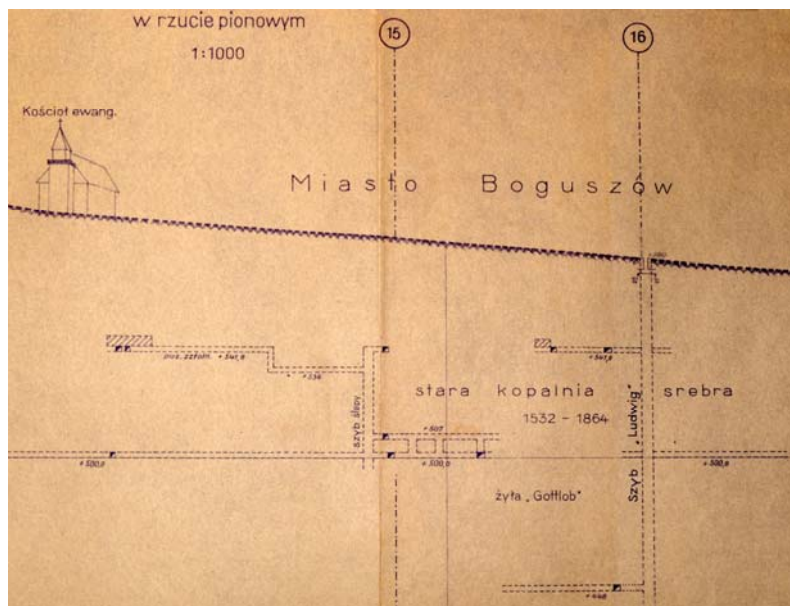
5. Sposób prowadzenia robót górniczych

Układ żył mineralnych na terenie kopalni „*Wags mit Gott*”, udostępnianych przez wyrobiska, zlokalizowane pod śródmieściem Boguszowa wymuszały określone rozwiązania techniczne. Do końca XVIII wieku sposoby wydobywania rudy na Dolnym Śląsku odpowiadały technikom stosowanym tradycyjnie w ówczesnej Europie. Obróbka skały za

Rys. 7. Przebieg sztolni „Reichensteinerstolle” [5]

Fig. 7. Plan of „Reichensteinerstolle” adit [5]

Rys. 8 Schemat szybu „Ludwig” z zaznaczonym obszarem dawnej kopalni srebra

Fig. 8. Plan of the „Ludwig” shaft in the former silver mine area

pomocą perlika i żelazka była powszechnie stosowana. Brak jest precyzyjnych informacji dotyczących wykorzystania prochu w technice urabiania skały w Boguszowie. Biorąc jednak pod uwagę, że od połowy XVII i w XVIII wieku, znaczenie górnictwa w Boguszowie było niewielkie, można domniemywać, że nowinki techniczne w tym okresie nie były wprowadzane na szeroką skalę.

Zdaniem E. i Z. Piątków [8] skałę urabiano ręcznie używając do tego żelazka i młotka, płonną skałę (baryt) starano się pozostawiać w starych zrobach. Przekroje poprzeczne wyrobisk chodnikowych nie były znaczne, ich wysokość wynosiła około 1,2 m, a szerokość około 0,8 m. Szyb wydobywczy miał natomiast dwa przedziały, a jego wymiary sięgały 3,3×0,85 m. Świetliki miały natomiast przekrój kwadratowy o wymiarach 1,1×1,1 m [8].

6. Wielkość wydobycia

W przypadku kopalni „*Wags mit Gott*” dane na temat wielkości wydobycia oraz wydajności złoża są bardzo fragmentaryczne. Na podstawie prac analizowanych [8, 3, 7] sporządzono tabele umożliwiające w prosty sposób ocenę wydajności prac w opisywanej kopalni (tab. 1 i 2).

Tab. 1. Wydajność z jednej tony wzbogaconej szlichy

Tab. 1. Output from one ton of enriched material

Dane z roku / year	ołów / lead [kg]	srebro / silver [kg]
1654	67,596	0,141
1693	–	0,466–6,159
1712	500	0,855–2,277
1762	345,436	0,272

Tab. 2. Wielkość wydobycia srebra w latach 1530–1630

Tab. 2. Silver output in the period of 1530–1630

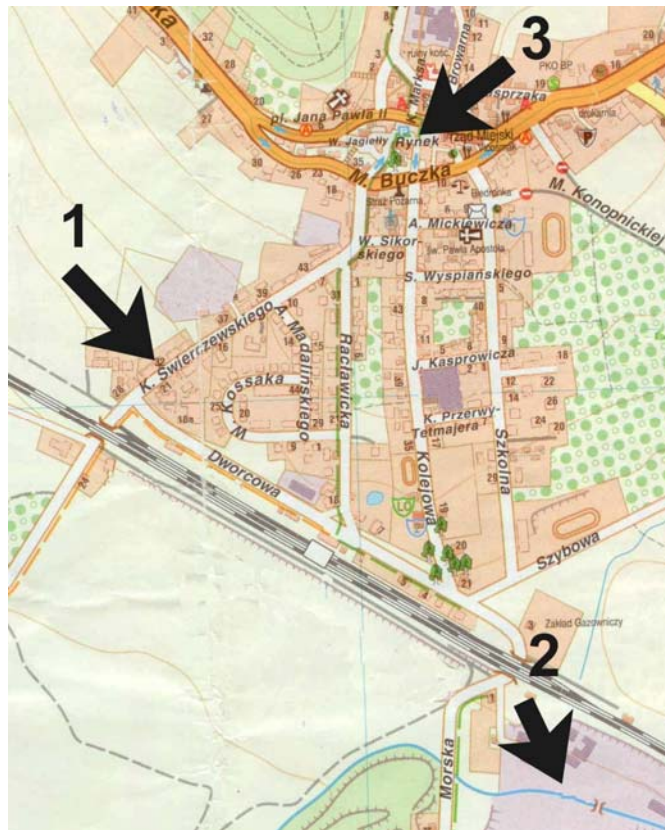
Kopalnia / mine	pozyskane srebro / obtained silver [t]
Wags mit Gott	4
Segen Gottes	2

7. Ślady dawnych robót górniczych

Do czasów nam współczesnych nie zachowały się żadne ślady po kopalni „*Wags mit Gott*”. Na podstawie mapy [5] można dość dokładnie ustalić położenie szybu, ponieważ precyzyjnie podane są odległości od ratusza i kościoła. Na podstawie starych map można, oczywiście z pewnym błędem, wyznaczyć miejsca wylotów obu sztolni.

Wylot sztolni „Lässigerstolle”, znajdował się po zachodniej stronie dzisiejszej ulicy Świerczewskiego, za domem nr 32, do dzisiaj nieco wyróżniającym się z okolicznej zabudowy. Brak jest jednak jakichkolwiek śladów dawnych obiektów górniczych, nawet w postaci resztek warpy. Rozpytywani przez Autorów mieszkańcy budynku wspominali, że podczas remontu nawierzchni ulicy w miejscu tym były bliżej nieokreślone pustki, ale nikt nie prowadził żadnych ich badań lub eksploracji.

Ryc. 9 Lokalizacja kopalni „Wags mit Gott”: 1 – prawdopodobne usytuowanie wylotu sztolni „Lässigerstolle”, 2 – prawdopodobne usytuowanie wylotu sztolni „Reichensteinerstolle”, 3 – wlot szybu

Fig. 9. Localisation of the ‘Wags mit Gott’ mine: 1 – supposed siting of the „Lässigerstolle” adit entrance, 2 – supposed siting of the „Reichensteinerstolle” adit entrance, 3 – the main shaft inlet

Miejsce wlotu sztolni złotostockiej znajduje się w okolicach dzisiejszej linii kolejowej i choć nie ma tutaj żadnej zabudowy, to również nie widać żadnych śladów po sztolni (rys. 9). Wydawałoby się, że powinny zachować się jakieś pozostałości po stunkowo nie tak dawno zgłębnionym szybie Ludwik, ale miejsce gdzie on się znajdował jest obecnie gęsto zabudowane. Szyb ten, według Piątków [8], zabezpieczony betono-

wym korkiem, znajduje się przy ulicy Kolejowej, pod domem o numerze 50. Mieszkańcy informowali autorów artykułu o pewnych problemach związanych ze starym szybem, czego efektem było niewielkie tąpnięcie i utworzenie zapadliska na placu nieopodal budynku Straży Pożarnej. Innych śladów na powierzchni nie stwierdzono.

8. Zakończenie

Kopalnia „*Wags mit Gott*” odegrała ważną rolę w górniczym życiu dawnego Boguszowa. Jedyne co po niej zostało to fragmentaryczne dane archiwalne i dosłownie kilka starych map górniczych. Mimo to, zdaniem autorów, warto przypomnieć tę starą kopalnię, dzięki której rozwinęło się dawne górnicze miasto Boguszów.

Literatura

- [1] *Codex Diplomaticus Silesiae*, t. XX i XXI, Wrocław, 1900
- [2] *Dolny Śląsk Monografia historyczna*, red. W. Wrzesiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006
- [3] DZIEKOŃSKI T., *Wydobywanie i metalurgia kruszców na Dolnym Śląsku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1972, str. 284.
- [4] FECHNER H., *Geschichte des schlesischen Berg- Und Hüttenwesens In der Zeit Friedrich des Grossen, Friedrich Wilhelm's II und Friedrich Wilhelm's III, 1741 bis 1806*, „Zeitschrift für des Berg-, Hütten- Und Salinen-Wesen im Preussischen Staate”, t. 48-50: 1900-1902 (Berlin 1903)
- [5] *Grund und Seiger Riss von dem in Landes Freie gefallene bei Gottesberg befindliche Bley und Silber Berg Werck Wags mit Gott genand*, Oberbergamt zu Breslau sygn. OBB 1209, Archiwum Państwowe w Katowicach, 1773
- [6] HOLSCHE F., *Situations Plan von denen bei Gottesberg und Waldenberg in Nieder Schlesien belegenen Stein Kohlen Werken*, Oberbergamt zu Breslau sygn. OBB 723, Archiwum Państwowe w Katowicach, 1777.
- [7] PIĄTEK E., PIĄTEK Z., 1981. *Dawne górnictwo srebra w okolicy Wałbrzycha. Kronika Wałbrzyńska*, 2.: 149–186.
- [8] PIĄTEK E., PIĄTEK Z., *Studium historyczno-techniczne górnictwa srebra i barytu w Boguszowie od XV do połowy XX wieku*, Wałbrzych 1990, niepublikowane,
- [9] STAFFA M. [red.] *Słownik geografii turystycznej Sudetów t. 10*, Wyd. I-BiS, Wrocław 2005
- [10] STEIBECK A., *Geschichte des schlesischen Bergbaues*, Wrocław, 1857,
- [11] *Waldenburg Geologische Karte von Preussen und Benachbarten Eutschen Landern*, Berlin, 1921
- [12] ZIGELSKY, BAUM, 1905, *Floz-Karte Waldenburg*, Berliner Lithogr. Institut, Berlin, 1935

„Wags mit Gott” lead and silver mine

Description of the history of the old lead and silver mine in Boguszów-Gorce. The localization of the mine and its remainders are described as well as its history and ways of the former ore exploitation. Several cartographic materials are analyzed.